

СОФИЙСКИ УНИВЕРСИТЕТ „СВ. КЛИМЕНТ ОХРИДСКИ“

**ФАКУЛТЕТ ПО НАУКИ ЗА ОБРАЗОВАНИЕТО И ИЗКУСТВОТА
КАТЕДРА „МУЗИКА“**

Емилия Лазарова Караминкова-Кабакова

**МУЗИКАТА В ОБУЧЕНИЕТО ПО АНГЛИЙСКИ ЕЗИК НА ДЕЦА В
ПРЕДУЧИЛИЩНА ВЪЗРАСТ
ИНТЕГРИРАН ПОДХОД ЗА ФОРМИРАНЕ НА ТВОРЧЕСКО ПОКОЛЕНИЕ**

АВТОРЕФЕРАТ

на дисертационен труд за присъждане на научната
и образователна степен „доктор“
по професионално направление 1.3. Педагогика на
обучението по...(Методика на обучението по музика)

Научен ръководител: проф. д-р Адриан Георгиев

София / 2018

УВОД

„Съществува вероятност повечето от децата, които днес посещават начално училище, един ден да работят на нови видове работни места, които все още не съществуват“. Поради тази причина Европейската комисия в Бяла книга за бъдещето на Европа посочва, че „ще са необходими огромни инвестиции в уменията и сериозно преосмисляне на образователните системи и системите за учене през целия живот“.¹

В тази връзка добре е „инвестициите в уменията и сериозното преосмисляне на образователните системи“ да започнат сега като обхванат и най-ранната детска възраст с оглед превръщането на децата в творческо поколение. Това е действителната „инвестиция“, която би могла да се направи, като се имат предвид очертаващите се неизвестности и предизвикателства пред тяхната професионална реализация и личностно развитие. Формирането на способности за творческо мислене, гъвкавост и динамичност при намирането на решения на непрекъснато възникващите проблемни ситуации, съчетани с добри езикови компетентности и комуникативни умения, са израз на загриженост за тяхното бъдеще. „Преосмислянето на образователните системи“ трябва да обхване посочените способности и умения, които не се ограничават с областта на изкуствата и културата като най-използвани „източници“ на творчество и вдъхновение. Развиването на добри езикови компетентности е предпоставка не само за разгръщането и усъвършенстването на комуникативните умения на децата в предучилищна възраст, но и за тяхното творческо мислене.

Музиката като част от задължителните образователни направления от програмата в детска градина и *английския език* като избираема от родителите форма на обучение за деца в предучилищна възраст са в основата на изследователския интерес на настоящия дисертационен труд. Те формират емоционалната интелигентност и езиковата компетентност на децата. Техният избор е до голяма степен предопределен от необходимостта в българското образование да се въведат по-задълбочено нови иновативни практики, които интегрират подходи и методи от различни образователни направления с цел създаване на творческо поколение. В това отношение *Музиката* и *Английския език* са подходящи направления, които осигуряват взаимодействие на полезното и търсено от родителите ранно чуждоезиково обучение с развиващото творческите способности на техните деца музикално образование.

---

¹ Допълнителна информация би могла да бъде открита в Бяла книга за бъдещето на Европа. Размисли и сценарии за ЕС-27 до 2025 г. (COM 2017) 2025 от 1.03.2017, с. 10.

Актуалността на темата е следствие от недостатъчните ѝ изследвания в Република България, както и полезността ѝ за обучението на деца в предучилищна възраст, потвърдена от преподавателите в детските градини, чиято всекидневна практика е най-доброто доказателство в това отношение. Същевременно изграждането и формирането на творческо поколение е цел, която също търси своите решения в новите форми за иновативно образование, наложени от развитието на съвременните общества. Необходимо е осъвременяване на подходите на преподаване както и интегриране на образователни направления с цел човешкото познание да се преподаде в по-голяма дълбочина и в своята цялост на подрастващите. Те трябва да бъдат мотивирани сами да търсят отговори, да откриват нови решения за справяне с проблемни ситуации, възникнали в човешките взаимоотношения, обществото или околната среда.

Обект на изследването са преподаването на музика и английски език за деца в предучилищна възраст в частни и общински детски градини със засилено изучаване на английски език. Изборът на този обект е предопределен от значението на обучението по музика за изграждането на творчески личности в предучилищна възраст, както и от нарастващия интерес на родителите към ранното чуждоезиково обучение и по-конкретно към английския език, представено като изключително полезно за формирането на езикови компетентности в различни политически документи и изследвания. Обучението в детските градини със засилено изучаване на чужд език е защитено с по-голям хорариум в подзаконови нормативни актове, както и с включването на втория език в ежедневни ситуации на педагогическо и междуличностно взаимодействие.

Предмет на изследването е интегрирането и взаимодействието на музиката и английския език при тяхното преподаване на деца в предучилищна възраст във връзка с начините и формите чрез които те присъстват в различни политики, програми, държавни образователни стандарти за обучението по Музика и Английски език, осъществявано в частни и общински детски градини.

Основната цел на изследването е свързана с представянето и аргументирането на необходимостта обучението по музика да бъде интегрирано с преподаването на чужд език, което ще възпита и изгради творческо поколение. Свързването на изкуство като музиката с полезен предмет, какъвто е изучаването на чужд език, според разбиранията на съвременните родители, би способствало за формирането и развитието на детските творчески способности. Използването на песенен репертоар и музикални

инструменти в урока по английски език би благоприятствало за запомнянето на новата лексика, усвояването на фрази, колокации, изречения, граматически конструкции, интонацията, ритъма и пулсацията на езика.

Основната задача на изследването е да провери актуалността и полезността на изразените позиции, както и хипотезата, че при съчетаването на английски език и музика по време на педагогическите ситуации, децата с готовност се включват в творчески дейности, като например предлагат танцови движения и двигателни дейности към слушани или изпълнявани произведения, избират подходящи инструменти за съпровод или варират част от текста на учените песни.

Задача на изследването е също така да разгледа учебните програми и държавни образователни стандарти по чужд език и да предложи препоръки относно начините и формите, с които музиката би способствала за усвояването на лексика и граматически конструкции, включени в съответните програми, политически документи и институции (ДОС по чужд език, програма на МОН, Европейска езикова рамка, документи на Европейския съюз).

Работната хипотеза на дисертационния труд е, че интегрирането на музиката и английския език при тяхното преподаване на деца в предучилищна възраст създава взаимни ползи за всяко от тях като този процес не изключва, а предполага взаимодействието на музиката и с други образователни направления, преподавани в детските градини. Основната предпоставка е взаимодействието да се осъществява синхронно (едновременно) с останалите дисциплини и да е добре планирано в учебната програма на съответните образователни институции.

Работната хипотеза е извлечена от практическия опит на изследователя и е свързана с разбирането, че включването на музика в заниманието по английски език благоприятства запомнянето и усвояването на чуждоезикови умения, както и създава добра работна „атмосфера“ в процеса на педагогическото взаимодействие между учител и деца. Процесът има и друга страна - изучаването на език би подпомогнало също така и възприемането и изпълнението на музика. Например в ситуация, свързана с представянето на музикални инструменти, възпитаниците могат да проследят образователни филми, представящи групите инструменти, композитори, музикални жанрове (например адаптирана опера за деца, изпълнена на английски език). Познанията по английски език допринасят за разбирането на адаптираните образователни музикални програми за деца. Не на последно място стои и формирането на творчески способности и музикална култура. Музика и език се преплитат в задачата

езиковите конструкции да се запомнят по-лесно от децата, да се запечатат в паметта им и после да се използват в ежедневни ситуации.

Ако създадем необходимите условия да бъдат обучени преподаватели по английски език, мотивирани да използват, но и правилно да подбират песенен репертоар, съобразно детската възраст, възможности и потребности на предучилищните групи, ще имаме по-добри резултати в изучаването на английски език. Разбирайки смисъла, посланията на втория език, децата ще могат да търсят и разбират музикални игри и адаптации, които ще обогатят тяхната обща култура и езикови компетентности като по този начин ще се подпомогне процеса на формиране на творчески личности в предучилищна възраст.

Методите на изследване, които са използвани в рамките на дисертационния труд са:

- Наблюдение и по-специално включено наблюдение, с оглед на факта, че изследователя е едновременно и участник в процеса на педагогическо взаимодействие между преподавател и деца в предучилищна възраст по повод на използването на интегрирания подход при преподаване на музика и английски език.
- Експеримент с използването на интегриран подход при преподаване на музика и английски език в частна езикова детска градина.
- Документално проучване на държавните образователни стандарти, както и на нормативни актове и политически документи.
- Анкетно проучване на преподаватели по английски език, използващи музика в процеса на педагогическото взаимодействие.
- Анкетно проучване на родители на деца в предучилищна възраст, посещаващи частни и общински детски градини.
- Интервюта на родители, учители и директори на детски градини в коментирания изследователска област.
- Проучване на случаи (case studies), в които се наблюдава въздействието на музиката в преподаването на английски език на деца в предучилищна възраст: „Вълшебната флейта“, „Бременските музиканти“, „Карнавал на животните“ и други наблюдавани с участието на дисертанта ситуации.

Интегрирането на методи и подходи в преподаването на музика и английски език на деца в предучилищна възраст дава своите добри резултати в ранното чуждоезиково обучение и по-специално в това по английски език. Анализът на няколко системи за преподаване на английски език на деца в ранна възраст показва, че

Музиката е вплетена в обучителния процес като на нея са ѝ предоставени няколко водещи функции – обучителна, организираща, възпитаваща и мотивираща за участие. Изпълнението на песни на английски език от децата създава в тях положителна нагласа за заниманията по чужд език. Същевременно редица изследователи доказват, че при пеење обучаваните запомнят езиковите структури, развиват музикалния си слух, което се превръща в благоприятна основа за развиване на английското произношение. Музикалният темпоритъм помага на децата да осъзнаят и ритъма на самия език – ударението на думите, граматическия акцент на фразата и изречението, концепцията за говорната интонация и др. Музикалните повторения способстват и за осъществяването на процеса на запаметяване, като обикновено чрез изпълнението на даден рефрен се предоставя възможност на децата да повторят дадена дума или фраза многократно. Овладяването на езиковите конструкции от скучна се превръща в желана от децата дейност. Ако те трябваше да повтарят самия израз многократно без музика, удоволствието при изпълнението на поставената задача нямаше да бъде същото.

Музиката и английския език в своето интегрирано преподаване на деца в предучилищна възраст формират и развиват:

- Емоционалната интелигентност
- Способностите за разбиране на чуждия текст чрез въздействието на изразните средства на музиката (мелодия, хармония, ритъм, метрум, темпо, динамика и тембър), музикалните образи и музикалната характеристика на описаните персонажи и явления.
- Представите на децата
- Детското въображение
- Творческото поведение. Децата в предучилищна възраст са мотивирани да предлагат нови решения на познати ситуации, да се опитват да търсят отговори на сложни въпроси и да откриват общото и различното в осъществяваните педагогически ситуации.
- Детското откривателство и познания като по този начин се постига задълбочено овладяване на знания и умения за живота.
- Предаването на социален опит от страна на възрастните на деца в предучилищна възраст.
- Възприемането на произведения на изкуството и фолклора на различни култури.

- Разбирането и приемането на другата култура и ценности като равноценни на собствената култура.
- Запознаването с богатството на форми и начини на изразяване, свързани с многообразието на подобни образци в областта на културата.

Интегрирането на средства и методи от направленията Музика и Английски език ще обогати учебното съдържание не само като теми, но и като учебна среда, и ще създаде обстановка, която привлича интереса на обучаваните. Последното дава основания на автора да предполага, че може да бъде създаден траен интерес за общуване с музикалното изкуство и запознаване с културата на англоезичния свят.

Положителни въздействия от използването на интегриран подход в преподаването на Музика и Английски език бихме могли да открием и при обратния случай – английският език се използва в помощ на музикалното обучение на деца в предучилищна възраст. Много често тези продукти са поръчани и осъществени от водещи музикални институции, специално предназначени за детска аудитория. Добрият опит е наличен и в Република България чрез създаването на атрактивно музикално възпитание на деца извън границите на формалното образование. Издателствата също се конкурират в откриването на подходящи детски заглавия на английски език, като част от тях са преведени на български и са записани на звуконосители, за да привлекат детското внимание и желание за участие в музикални дейности. Зрителните образи чрез средствата на анимацията или на актьорската игра използвани в музикалните образователни филми подсилват музикалните възприятия. Същевременно музикалните характеристики обогатяват разбирането на текста и съдържанието. По този начин интегрираното въздействие на няколко изкуства и медии върху възприятията на децата засилват процеса на възприемане на новата информация, както и нейното осмисляне, разбиране и не на последно място запаметяване.

Възможностите на музиката, интегрирани в ранното чуждоезиково обучение и по-конкретно в обучението по английски език на деца в предучилищна възраст не трябва да се ограничават само до нейните възпитателна, организираща и социализираща функции. Необходимо е тези функции да бъдат преразгледани, а методите и подходите на преподаване да се осмислят с цел постигането и развиването на критическото и творческото мислене на децата. По този начин ще се постигне формиране на *творческо поколение*, което притежава изградени способности, знания и умения да се адаптира към промените в заобикалящата среда, но също така и такива да задава посоката на развитие на съвременните общества.

1. МУЗИКА И РАННО ЧУЖДОЕЗИКОВО ОБУЧЕНИЕ

Актуалността на взаимодействието на музиката с ранното чуждоезиково обучение е определена от непрекъснато появяващите се нови предизвикателства вследствие на процесите на глобализация, които изискват нови изследвания на ключовите компетентности в областта на образованието по изкуства, включително по музика, както и тези на чуждоезиковото обучение. Те предполагат „множество интелигентности“, музикална и езикова грамотност, възпитаване на навици за учене през целия живот, ефективно използване на придобитите знания и умения, творчество и иновативност в различните форми на общуване, но и формиране на комуникативни способности и социално-отговорно поведение от най-ранна възраст. Владееенето на чужд език е задължително условие за бъдеща професионална реализация, за използване на нови технологии и общуване с хора, партньори, приятели, работодатели, които много често са и представители на чужди култури. Грамотността като задължителен елемент на образованието обаче е цел, която все по-трудно се постига в съвременните общества.

За това свидетелстват резултатите от държавните зрелостни изпити и изследванията на PISA за степента на разбиране и интерпретиране на текстове, които са показателни за спадане на качеството на образованието. Едновременно с това нараства и броя на учениците, отпадащи от учебните заведения в сферата на задължителното формално образование. Причината е загубата на интерес към ученето, липсата на изградени навици за търсене и възпроизвеждане на информация, както и остарели форми и методи на преподаване.

Част от решението на този проблем, според автора на изследването, е свързано със създаването на условия за придобиване на висока педагогическа квалификация на учителските кадри с оглед събуждането на творческите способности и любопитството на децата от предучилищна възраст чрез нов модел на учене, основан на творчество и „откривателство“, който подпомага трайното запаметяване и осмисляне на информация, за да се превърне в знание за придобиване на по-добра квалификация и професионална реализация.

1.1. Постановка на проблема

Музиката и Езикът боравят със сродни изразни средства като мелодия, хармония, звучност, звук, тон, ритъм, пулсация, интонация, ударение/акцент, темпо, фраза, прозодия, „дъх“, пауза. Тяхното научно осмисляне предполага превръщането на тези изразните средства в понятия, които имат своя обхват и съдържание, но придобиват и специфично значение в различните образователни направления. Подобни са и отношенията на Музиката с Езика, на чиято основа се формират съответно музикалните и езиковите компетентности.

Детето не получава информация за заобикалящия го свят само чрез думите. „Поток“ от информация то получава и от сетивата си – зрение, вкус, обоняние, осезание. Специално внимание в изследването е отделено на ролята и значението на слуха в този процес. Ухото, възприема информация, както от речта на родителите, така и от музиката, която те слушат.

В дисертацията приоритетно се използва метода на Едуин Гордън и по-специално неговата теория за музикално образование, основана на качество, което той определя като *audiation*, т.е. дейността, която извършва съзнанието възприемайки музика, подобно на тази, когато се превеждат речевни конструкции, давайки им значение и смисъл. Музикалната информация, подобно на езиковата, се основава на индивидуалния опит и знания. Теорията на Гордън се основава на изследвания, които доказват, че хората възприемат музика по-същия начин, по-който възприемат думи, научават се да говорят и да разбират смисъла на езика. В центъра на неговата теория за музикално образование се поставя чуването/слушането, заедно с вътрешното звучене на тоновете, необходими за възприемането и осмислянето на музикалния образ.

В дисертационния труд се търси връзката между дума-образ и звук-образ. На основата на слуховия канал детето се учи да разбира значението на думата като визуализира получената информация. При музикалното възпитание и обучение може да се използва същия канал, по който детето усвоява и разбира майчиния език. В този случай звука като изразно средство на музиката предизвиква „образ“ във въображението.

Процесът на интегриране на направленията Музика и Английски език е основан на взаимното преплитане на методи и подходи от методиката на преподаването им на деца в предучилищна възраст с цел създаване на по-добро усвояване на музикални, езикови компетентности и възпитаване на творчески личности. В изследването

Музиката се разглежда като изкуство, което запазва изразните си средства и особености, използвани за възпитаване на детската сетивност и емоционалност, но също така чрез нея се разширява и обогатява чуждоезиковото обучение на деца в предучилищна възраст. По този начин в процеса на интегриране се запазва синергията (взаимодействието) на направленията Музика и Английски език, както и техните отличителни характеристики, без да се превръщат в неразделен синкретизъм от типа (например) на обредните практики на примитивните общества, а запазват своята автономност и различие като предпоставка за взаимно допълване и полезност.

Предлагането на творчески импровизации и нови решения в музикалната теория и практика, относими за обучението в ранна детска възраст, са развити в теориите и концепциите на няколко известни композитори и музикални изследователи като Карл Орф, Емил-Жак Далкроз и Едуин Гордън. Техните трудове определят *състоянието на изследванията* в областта на музиката по разглежданата тема като към тях са добавени и проучванията на Мария Монтесори в областта на педагогиката по отношение на езиковото възпитание на децата. Разгледани са и теории за ранното чуждоезиково обучение, които заедно с посочените създават условия за по-широко използване на методи и подходи от преподаването на Музика, която с основание се възприема като „най-комуникативното“ изкуство. Изброените изследователи на музикалното образование са предпочетени, защото съчетават в своята работа подходи и изразни средства от различни изкуства и дисциплини, които способстват осъзнаването и оценяването на художествените образи. Интересно взаимодействие между изразните средства на танца и музиката се среща в подхода на Емил-Жак Далкроз. Музиката, танца, словото и творческите импровизации са част от философската концепция на Карл Орф за възпитание чрез изкуства и приобщаващо образование на деца и ученици. Едуин Гордън, от своя страна, търси пътища за музикално възпитание чрез канала, по който децата усвояват майчиния си език в най-ранна възраст. Поради това, че използват подходи и изразни средства от различни изкуства и дисциплини в търсене на диалог между тях, те на практика въвеждат интегрирания подход при изследването и преподаването на различни изкуства и дисциплини.

1.2. Европейска квалификационна рамка

Република България е от 2007 г. държава членка на Европейския съюз. Тази ѝ позиция предполага хармонизиране на образователния процес с европейските

изисквания. Поради тази причина е обърнато специално внимание на Европейската квалификационна рамка за учене през целия живот, както и на съответните Препоръки на Европейския парламент и на Съвета, които са *основните документи на европейско равнище*, релевантни към изследваните в дисертационния труд теми и проблеми.

Съвременният образователен процес в България, следвайки европейските стандарти, изисква възпитаването и овладяването на осем ключови компетентности, които са описани в Препоръка на Европейския парламент и на Съвета от 18.12.2006 г. за ключовите компетентности и учене през целия живот и развити в Европейска референтна рамка за ключовите компетентности за учене през целия живот.

Според Препоръка на Европейския парламент и на Съвета относно ключовите компетентности за учене през целия живот от 30.12.2006г. *ключовите компетентности* за учене през целия живот подпомагат личностната реализация и развитие, социалното приобщаване и активното гражданско участие. Те са от изключително значение „за всички сектори на образованието и обучението (училища, професионално образование и обучение, висше образование, учене за възрастни), както и за неформалното и самостоятелното учене.“

Погледната през призмата на *Европейската квалификационна рамка за учене през целия живот*, музиката и ранното чуждоезиково обучение са образователни направления, които са относими към две от представените в политическия документ осем ключови компетентности - „общуване на чужди езици“ и „културна осъзнатост и творчество“.

Според Европейската квалификационна рамка за учене през целия живот понятието „компетентност“ означава „доказана способност за използване на знания, умения, както и наличие на личностни, социални и/или методологични дадености“, които индивида среща в „работни и учебни ситуации“ и/или проявява в своето „личностно и професионално развитие“. В този документ способностите се описват с оглед на степента на поемане на отговорност и самостоятелност, като се отчита, че „системите за образование и обучение в Европа са изключително многообразни, което налага необходимост от пренасочване на акцента към резултатите от обучението за целите на създаване на възможности за съпоставки и сътрудничество между страните и институциите. В Европейската квалификационна рамка за учене през целия живот (ЕКР) резултатът от обучението се дефинира като показател за онова, което учащият знае, разбира и може да направи при завършване на учебния процес. ЕКР поставя акцент върху резултатите от ученето, а не върху вложените средства, например

неговата продължителност като те са конкретно описани в три категории – знания, умения и компетентности. Това показва, че квалификациите - в различни съчетания – обхващат широк спектър резултати от обучението, включително теоретични знания, практически опит и технически умения, както и социални компетентности, при водеща роля на уменията за работа в екип.

В дисертационният труд са разгледани и *трите комплекса компетентности*, разработени в рамките на Международна организация за икономическо сътрудничество и развитие.

Първият комплекс от компетентности се отнася към способността да се използват знания, език, информация, технологии интерактивно в зависимост от изискванията на глобалната икономика.

Вторият комплекс от компетентности включва всички способности свързани с дадената личност да си сътрудничи с другите и да си взаимодейства добре в разнородни групи, като например да се договаря, да разбира различните гледни точки, да управлява или решава конфликтни ситуации в каквито попада всеки човек. Докато първият комплекс от компетентности поставя акцент върху индивидуалността, вторият комплекс разглежда ролята на индивида в обществото.

Третият комплекс от компетентности свързва двете части като формира компетентност за адекватно поведение, съобразено с изискванията на обществото в различни области като работно място, семейни взаимоотношения и социален живот. В този комплекс се поставя акцент върху способността на индивида да действа съобразно ценностния модел, наложен от обществото, но като успява да го пречупи и през своя собствен светоглед и цели. По този начин се свързват индивидуалното и социалното, за да се достигне до изграждане на отговорна личност, която на базата на своите познания, умения и компетентности може да действа съобразно законите и нормите на обществото.

1.2.1. Общуване на чужди езици

Това е втората компетентност, която е дефинирана в Препоръка относно ключовите компетентности за учене през целия живот от 30.12.2006 г., която следва първата компетентност - общуването на майчин език, представена като „способността да се изразяват и интерпретират концепции, мисли, чувства, факти и мнения, както в устна, така и в писмена форма (слушане, говорене, четене и писане), включително и да

се взаимодейства лингвистично по подходящ и творчески начин във всякакъв социален и културен контекст; в областта на образованието и обучението, работата, дома и свободното време“.

В тази връзка е отбелязано, че до голяма степен комуникативните умения са резултат от усвояването на майчиния език, чрез който основно индивида интерпретира света и се свързва с останалите индивиди в обществото. Тази комуникация предполага познания по лексика, граматика, както и на основните функции на езика. Придобиването на голям набор от лексика, познаването на граматическите правила и функциите на различните видове език (вербален, писмен), съобразени с комуникативната ситуация, са важни условия за придобиването на основни знания и умения, свързани с тази компетентност. В конкретния случай от съществено значение се оказва наличието на положителна нагласа на индивида към общуване с представители на друга култура, носещи различни ценности и традиции, желание да се запознае отблизо с различни култури, приемане и (само)доказване в чуждо (езиково) общество.

В този смисъл – овладяването на чужд език е предпоставка не само за запознаване, анализиране и разбиране на информация във вербални и писмени текстове, но и признаване на културни ценности и придобиване на адекватно поведение, съобразено с изискванията на комуникативната ситуация.

Специално внимание в дисертационния труд е обърнато на *Общата европейска референтна рамка за езиците* (ОЕРР), чиято цел е „да осигури прозрачна, последователна и изчерпателна основа за разработването на езикови учебни планове и насоки за учебните програми, разработването на учебни материали и оценяването на владеенето на чужди езици“. Тя е обща основа за учебните програми при изучаването на езици, както и за квалификациите, учебниците, изпитите и учебните планове в Европа, но не се отнася директно за предучилищната възраст. Една от основните цели от Общата европейска референтна рамка за езиците (ОЕРР) е свързана с разработване и преразглеждане на съдържанието на езиковите учебни програми и дефиниране на положителни дескриптори от типа "могат да", адаптирани към възрастта, интересите и потребностите на обучаваните. Така например в основното ниво Basic level A1 се изисква от обучаваните да „могат да“ разбират и използват познати ежедневни изрази и основни фрази, насочени към удовлетворяване на потребностите на индивида.

1.2.2. Културна осъзнатост и творчество

Тази компетентност е свързана с признаване и оценяване на значението на творческото изразяване на идеи, опит и емоции на индивида чрез няколко медии, разбрани като среда на общуване и изразяване, включително музика, изпълнителски изкуства, литература и визуални изкуства.

Според цитираната Препоръка относно ключовите компетентности за учене през целия живот от 30.12.2006 г., основните знания, умения и нагласи, свързани с тази компетентност са „придобиване на знание за културата и признаване на местното, националното и европейското културно наследство и тяхното място в света. В тази връзка всеки човек трябва да има основни познания за водещите културни произведения, включително такива на съвременната популярна култура“.

Културното изразяване, разгледано в контекста на тази компетентност е в основата на развитието на творческите умения, необходими на всеки човек за бъдещите му професионални отношения. Положителното отношение включва не само творчеството и желанието за „култивиране на естетическа способност за себеизразяване“, но и участието в културния живот на обществото и по-конкретно артистична себеизява на индивида. Не всяка творческа дейност обаче е свързана само и единствено със създаване на ново произведение на изкуствата и културата. В съвременното общество се наблюдава остра необходимост от творчески решения на ситуации в различни области на живота – политиката, икономиката, образованието, здравеопазването, както и в околната среда.

1.2.3. Творческо изразяване на емоциите на децата в предучилищна възраст

Съвременният педагог трябва да предлага такива дейности, които да създават положителна емоционална нагласа в децата, което ще позволи по естествен начин да се създадат възможности за творческо изразяване на техните емоции. При *интегрирането на подходи* от направленията Музика и Английски език, всяко едно от тях създава условия за формиране на интерес в малките слушатели и по този начин предизвиква детското любопитство и стремеж за откривателство, но едновременно с това задържа и развива тяхното внимание.

Подробното и аналитично представяне на емоционалното общуване в контекста на музиката и ранното чуждоезиково обучение е оправдано от ролята и значението на

емоциите в предучилищната възраст. Направеният анализ на общи педагогически ситуации, които се разгръщат на основата на емоционалното общуване показва, че тази част от културната компетентност има фоново и ключово значение за подрастващите в предучилищна възраст не само за преподаването на музика, но и за овладяването на чужди езици, които в своето интегрирано действие разширяват мисловния хоризонт на децата, но също така способстват и за тяхното творческо изразяване.

Разгърнатите в Европейската квалификационна рамка ключови компетентности и по-конкретно общуването на чужди езици и формирането на културна осъзнатост и творчество, погледнати през призмата на музиката и чуждоезиковото обучение трябва да се реализират и на национално равнище, като различните страни отчитат своите национални и културни особености и традиции, подкрепени от национална квалификационна рамка, закони и подзаконови нормативни актове, както и от държавни образователни стандарти, които изграждат националната система за реализация на ключови компетентности в областта на образованието.

1.3. Национална квалификационна рамка

В Препоръка на Съвета от 22 май 2017 година относно Европейската квалификационна рамка за учене през целия живот и за отмяна на препоръката на Европейския парламент и на Съвета от 23 април 2008 г. за създаване на Европейска квалификационна рамка за обучение през целия живот се предлагат определения за национална квалификационна система и национална квалификационна рамка.

Системата от ключови компетентности в областта на образованието е разгърната в политически документи като Националната квалификационна рамка, нормативни актове като Закона за предучилищното и училищно образование (обн., ДВ, бр. 79 от 13.10.2015 г., в сила от 01.08.2016 г.) и Наредба № 5 за предучилищното образование (обн., ДВ, бр. 46 от 17.06.2016 г., в сила от 01.08.2016 г.), както и в държавни образователни стандарти, които са подробно разгледани през призмата на музиката и ранното чуждоезиково обучение и в частност на това по английски език с оглед търсенето и намирането на възможности за използване на интегриран подход при работата в тези образователни направления.

1.3.1. Национална квалификационна рамка на Република България

Националната квалификационна рамка на Република България представя знанията, уменията и компетентностите, които трябва да придобият обучаваните в националната образователна система. В частта на предучилищното образование те са описани като Подготвително ниво към Началния етап на основното образование и са част от Общото образование.

С приемането на Националната квалификационна рамка на Република България се цели уеднаквяването на стандартите и изискванията на българската образователна система с тези на останалите държави членки на Европейския съюз. Именно затова се приема общия стандарт Референтна рамка и се налага използването на общия понятиен апарат, наложен от целите, задачите, методите и подходите на образованието в Европа.

1.3.2. Закон за предучилищното и училищно образование и подзаконови нормативни актове

Показателен в това отношение е *Законът за предучилищното и училищно образование* (ЗПУО), който влиза в сила от 1.08.2016 г. и за първи път обръща внимание на ролята и значението при формирането на знания, умения и компетентности в предучилищна възраст.

В чл. 5 на този закон се посочват *основните цели на предучилищното и училищното образование* като с оглед на преподаването на музика и чужди езици на деца в предучилищна възраст специално внимание трябва да се обърне на:

- придобиването на компетентности, необходими за успешна личностна и професионална реализация и активен граждански живот в съвременните общности; (чл. 5, ал. 3 от ЗПУО)
- ранно откриване на заложбите и способностите на всяко дете и ученик и насърчаване на развитието и реализацията им; (чл. 5, ал. 5 от ЗПУО)
- познаване на националните, европейските и световните културни ценности и традиции; (чл. 5, ал. 10 от ЗПУО).

Новият Закон за предучилищното и училищно образование (обн., ДВ, бр. 79 от 13.10.2015 г., в сила от 01.08.2016 г.) наложи и влизането в сила на нова *Наредба за*

предучилищното образование (обн., ДВ, бр. 46 от 17.06.2016 г., в сила от 01.08.2016 г.). Тази наредба определя държавен образователен стандарт в предучилищното образование, който е съвкупност от изисквания за резултатите от обучението на деца в предучилищна възраст. Той определя целите, задачите и изискванията за резултатите на подрастващите от различни възрастови групи по всяко едно от образователните направления, които стоят в основата на предучилищното образование. Чл. 3 от Наредбата постановява, че „предучилищното образование се осъществява при осигурена среда за учене чрез игра, съобразена с възрастовите особености и гарантираща цялостното развитие на детето, както и възможности за опазване на физическото и психическото му здраве“.

1.3.3. Държавни образователни стандарти в областта на музиката и английския език за деца в предучилищна възраст

Със Закона за предучилищното и училищното образование (обн., ДВ, бр. 79 от 13.10.2015 г., в сила от 01.08.2016 г.) Република България въвежда държавни образователни стандарти, представени като „съвкупност от задължителни изисквания за резултатите в системата на предучилищното и училищното образование, както и за условията и процесите за тяхното постигане“ (чл. 22, ал. 1 от ЗПУО). Те представят нивата, на които трябва да съответства преподаването както на музика, така и на чужди езици, включително в предучилищна възраст.

В областта на ранното чуждоезиково обучение стандартът разполага със съответен инструментариум, който измерва степента на езикова подготовка чрез извършването на съответни дейности в ситуации измерващи входно-изходните равнища на познанията на децата. Република България като страна членка на Европейския съюз трябва да съобразява своето чуждоезиково образование с изискванията и стандартите, които са описани във вече разгледаната Обща европейска референтна рамка за езиците.

В основата на ранното обучение и по-специално в стандартите за неговото овладяване, както и запознаването, осъзнаването и приемането на чуждата култура, съпоставена с родната, е съпътствано с формирането на положителна мотивация за учене в детето, овладяване на стратегии за учене, които ще подпомогнат съзнателността и самостоятелното учене през целия му живот с оглед на неговото превръщане в творческа личност.

Необходимо е обаче да се обърне повече внимание на *компонентите на музикалното обучение в предучилищна възраст*, които способстват за неговото интегриране с други образователни направления. Игровото взаимодействие е *основната форма на педагогическото взаимодействие* в педагогическата ситуация, която протича предимно под формата на игра (чл. 23, ал. 1), когато се работи за постигането на компетентностите по чл. 28, ал. 2 от Наредба № 5 за предучилищното образование (Обн. - ДВ, бр. 46 от 17.06.2016 г., в сила от 01.08.2016 г.). В тази връзка детските градини и училищата са задължени да осигурят игрова дейност „във всички видове организация на предучилищното образование през учебното и неучебното време“ (чл. 21, ал. 3 от Наредба № 5). Независимо, че не са изрично посочени в правно-нормативната уредба, освен игровото взаимодействие, значение за предучилищното образование по Музика и Английски език имат и предизвикването на любопитство, мотивацията за участие, индивидуалния подход, интерактивността, развитието на комуникативната способност на децата в предучилищна възраст.

2. ПЕДАГОГИЧЕСКИ СИТУАЦИИ ПО МУЗИКА И АНГЛИЙСКИ ЕЗИК: CASE STUDIES

Дейностите в *педагогически ситуации по музика и английски език* имат за цел да формират естетически вкус и да развиват въображението и мисленето на децата, за да ги превърнат в творчески личности, както и да създадат предпоставки за общуване на чужд език в процеса на тяхното обучение и възпитание. Педагогическите ситуации са резултат от процес на педагогическо взаимодействие, „насочен към постигането на определен очакван резултат, свързан с цялостното развитие на детето, в който основни участници са учителят и детето“ (чл. 21, ал. 1 от Наредба № 5 за предучилищното образование Обн. - ДВ, бр. 46 от 17.06.2016 г., в сила от 01.08.2016 г.).

2.1. Седмични занятия в детската градина

В тази част се разглеждат няколко седмични занятия, които имат различни изследователски цели и задачи. Те включват педагогическите ситуации „Вълшебната флейта“, „Бременските музиканти“, „Карнавал на животните“, „Little Blue and Little Yellow“, „My Violoncello“ и „Black and White“ Musical Movement, които представят достатъчно коректно спецификата на обучението по Музика в предучилищна възраст.

Музикално педагогическите ситуации са изградени на основата на творческото изразяване на емоциите на децата в предучилищна възраст. Целите, задачите и постигнатите резултати в проведените занимания с възпитаници на частна езикова детска градина, онагледяват тезата, че чрез развиването на музикалните способности и речевата култура на деца в предучилищна възраст се активизира творческото изразяване на техните емоции, които от своя страна въздействат на техните възприятия, внимание и воля, формират навици, мислене и не на последно място засилват въображението на децата. Те са необходими елементи за тяхното превръщане в *творчески личности*, които свободно се изразяват и общуват.

При тяхното изследване е използван метода на включеното наблюдение. Целта на изследването е да се проучат случаи, в които се преплитат жанровите характеристики на операта, сюитата и музикалната приказка, разграничени от останалите в тази част. Взаимодействие би могло да се наблюдава и при различните методи на работа с деца, относими към съответния жанр. По този начин се очертават три изследователски перспективи, съобразени с различната възраст на децата, които взаимно се допълват в преподаването на „Музика“ и „Английски език“ в предучилищна възраст. Сравнителният анализ на трите различни музикални творби („Вълшебната флейта“, „Бременските музиканти“, „Карнавал на животните“), който е осъществен в рамките на текста, доказва, че техните жанрови характеристики и изразни средства подпомагат усвояването на нови езикови и музикални компетентности.

Изследвани са и педагогически ситуации, които съчетават в себе си няколко философски концепции за живота, свързани с приемането на различните („Little Blue and Little Yellow“), с качеството и разбирането на смисъла на говорното и писаното слово в съвременните форми на общуване, както и за творческото изграждане на обекти от заобикалящия ни свят чрез различно съчетаване на черни и бели табелки при движение и разполагане на детските тела в пространството („Black and White“ Musical Movement).

Използвани са също така и различни подходи при представянето на творбите, свързани с дейностите и форми като възприемане, беседа, дидактични игри, създаване на интеркултурни, интердисциплинарни и междупредметни връзки.

Изграждането на интеркултурна компетентност в предучилищна възраст е възможен процес, когато се представят на децата педагогически взаимодействия в които са съчетани запознаване с чужд език и култура в тяхното многообразие от форми и ценности, но и чрез запознаване с различните изкуства като начин, освен езиковите

компетентности, да се развиват и тяхната музикална, пространствена, междуличностна и социална интелигентност.

Изводите, които могат да се направят са, че интегрирането на подходи, направления, похвати и методи в преподаването на различните направления в предучилищна възраст обогатяват процеса на възприемане и спомагат за трайното спечелване на детската аудитория към занимания с изкуства и чужди езици. *Интеркултурният подход в образованието* спомага социалното им поведение – приемане на чуждата култура, чуждия опит и взаимодействия, но и желание за използване на чуждия език, както в конкретния случай е английския език.

2.3. Открити уроци по музика и тематични ситуации

В тази част са представени следните музикално-педагогически ситуации: „Сънят на маракаса“, „Червената шапчица“, „Дядовата ръкавичка“, „A Story of One White Fluffy...“, „The Wizard of Oz and the Rainbow“ и „История за мишка и врабче“. Те са предпочетени, защото са свързани с добри педагогически практики, които разкриват творческите способности на децата в предучилищна възраст. Откритите уроци носят в себе си и идеята за личността на преподавателя, който трябва да изглежда убедително в очите на децата, да показва желание за диалог с тях, както и топло, съчувствено и приятелско отношение, но и любов и уважение към професията.

Ситуациите предлагат и нов метод за преподаване на чуждия език. Всяка дума бива открита от децата чрез нейната музикална характеристика. След като децата я разпознаят и назоват, те трябва да подберат материали, за да я изобразят, т.е. да я направят „видима“. При следващо прозвучаване на мелодията те могат да проявят творчество не само в съчетаването на хартиените форми, но и при избора и предлагането на танцувални движения. Крайната цел представянето на приказките с роли развива артистичността на децата, но и повишава тяхното самочувствие, защото са успели да се справят с предизвикателството на творческите задачи.

Песните и игрите с музика бяха взаимствани от репертоара на преподаватели и лектори от „Орф-Шулверк“, участващи в семинари на тема свързана с музикалната философия на немския композитор Карл Орф. Дейностите в музикалните ситуации следваха една от основните тези на композитора, свързана с разбирането му за приобщаването на индивида от средата чрез средствата на изкуствата, а именно, че „всяко дете трябва да бъде включено в общността чрез движения, музика, слово и

танц“. Акцент в заниманията беше музикалният темпоритъм, който се използва като изразно средство както при изучаване на текст, така и за стимулиране на паметта и въображението на деца в предучилищна възраст при възприемане на нови знания.

2.3. Игрови взаимодействия в музикални педагогически ситуации

Интегрирането на Музиката и по-специално на песните и игрите от съответното образователно направление в цялостната учебна програма и учебен план на детската градина както и в езиковите ситуации в ранното чуждоезиково обучение стимулира осъществяването на междупредметни връзки чрез възприемане и възпроизвеждане на подходящ музикален репертоар. Това създава благоприятна основа за начало на ново образование, в което привличането на интерес, задържането на вниманието, осъществяването на емоционален комфорт по време на учебния процес създават условия за нов модел на образователен продукт, който би могъл да бъде развит и да се превърне в модел на т.нар. иновативно образование.

3. РОЛЯТА И ЗНАЧЕНИЕТО НА МУЗИКАТА ЗА ФОРМИРАНЕ НА ТВОРЧЕСКО ПОКОЛЕНИЕ

3.1. Методика на изследването

Третата част представя резултатите от проведеното изследване на деца в предучилищна възраст през периода март 2016 – декември 2017 г. Съществен принос е доказването на ролята и значението на интегрирания подход при обучението по музика и английски език като фактор за формиране на творческо поколение. *Използваните изследователски методи* са: (1) анкетно проучване на преподаватели и родители на деца в съответната възраст, които посещават частни или общински детски градини, в които изучават Музика в общи форми на педагогическо взаимодействие, както и Английски език в допълнителни форми, (2) активно наблюдение с участие на изследователя като наблюдаващ и преподавател по двете направления Музика и Английски език, (3) диагностични процедури, проведени в ежедневните педагогически ситуации и периодични такива през по-дълъг период от време – например, начало, среда и край на учебната година в детската градина и (4) метода на педагогическия експеримент.

Анкетното проучване бе осъществено чрез анкетни карти от три кратки части, които някои родители попълниха на хартия, а други – online в един от вариантите, предлагани от Google Forms.

Експериментална група са децата от частна чуждоезикова детска градина, в която работя като преподавател по Музика и Английски език, опосредствани от отговорите на техните родители на въпроси от анкетната карта в рамките на проведеното анкетно проучване през периода 2016 – 2017 г., а *контролни групи* са всички останали деца от частни и общински детски градини от различни по големина населени места – голям град, малък град и малко населено място.

Подобно на всяко анкетно проучване и настоящото имаше *основна хипотеза*, която е свързана с използването на интегриран подход при обучението на деца в предучилищна възраст като най-добрия начин да се формират знания, умения и компетентности, а впоследствие и на творческо изразяване в тази възрастова група. Различното при това изследване е поставянето на въпроси, чиито отговори се търсеха в съответните раздели и поставяха необходимостта от доказване на няколко работни хипотези във връзка с основната хипотеза. Първият раздел изследваше влиянието на семейната среда и неговата цел беше да се открие отговор на въпроса за степента на споменатото влияние на семейството върху музикалното възпитание на деца в предучилищна възраст. Вторият раздел бе разделен на две подтеми: II А: Музиката в помощ на обучението по английски език и II В: Английският език в помощ на обучението по музика. Работната хипотеза в раздел II А бе представена по следния начин, а именно, че предпочитания вариант от родителите е музиката да подпомага обучението по английски език. Възможно беше тази работна хипотеза да се отхвърли, което прави съотносима темата в т. II Б - Английският език в помощ на обучението по музика. Проверяването на двете хипотези изискваше и налагаше осъществяването на анкетното проучване. Третата част от анкетата изследваше до каква степен интегрираният подход при преподаването на музика и английски език влияе върху процеса на формиране на творческо поколение в предучилищна възраст.

Анкетната карта се състоеше от 20 въпроса. От тях 3 въпроса бяха с възможност да се отговори с кратък писмен текст, 12 само с един възможен отговор и 5 с няколко възможности за избор. Първият дял – „Семейна среда“ включваше 11 въпроса. Вторият дял II А „Музика и английски език“ и II В – „Английски език и музика“ имаха съответно 4 и 2 въпроса. Третият дял от анкетното проучване „Формиране на творческо поколение“ съдържаше само 3 въпроса.

Методът на активно наблюдение на деца с участие на автора на дисертацията в педагогическите ситуации като преподавател по музика и английски език позволява да се диагностицират веднага резултатите от планираните педагогически дейности, успеваемостта на децата, както и трайността на придобитите знания.

Третият метод е сравнително нов за българската образователна система и той се основава на проведени *диагностични процедури по образователните направления Музика и Английски език* с деца, на които изследователят преподава съответните дисциплини.

Според Ингенкамп, в интерпретация на Георги Бижков², една от най-важните възможности за проверка и изменения на една система е осъществяването на обратна връзка, която показва с точност и в детайли въздействието на определени методи, подходи и форми върху планирането, диагностицирането, осъществяването и резултатите от учебния процес.

Обратната връзка може да бъде разгледана в две посоки. Първата е от показаните постижения от страна на децата към самия преподавател относно качеството на планиране на учебния процес, стил на преподаване, успех на новите подходи и методи, които прилага в практиката си и не на последно място оценяване на резултатите на обучаваните. Втората посока е насочена към родителите, които получават обратна връзка от преподавателя за това как децата се извяват в детската градина, като в „замяна“ могат да предоставят информации за поведението на децата в къщи, дали разказват, дали общуват на чуждия език, изпълняват ли песни на чуждия и родния езици и т.н.

Независимо от различните интерпретации и леките разминавания в разбирането на понятието за *педагогическия експеримент* като „организационен подход“ на изследване³ спрямо разбирането на учени като Георги Бижков, В. Краевски, И. Иванов при доказването на първоначалните работни хипотези, този метод бе предпочетен от мен заради неговия организационен и контролиращ характер в областта на използваните методи като наблюдение, беседа, създаване на специални педагогически ситуации, диагностициращи работи, както и провеждане на интервюта и анкети с

---

² Допълнителна информация по темата би могла да бъде намерена в Бижков, Г. 2003. Педагого-психологическа диагностика. Част II: Методи. С., УИ „Св. Климент Охридски“, с. 13.

³ Допълнителна информация по темата би могла да бъде намерена в Господинов, Б. 2018. Педагогиката като наука. В: Педагогика. Съставители: Сийка Чавдарова-Костова, В.Делибалтова и Б.Господинов. С., УИ „Св. Климент Охридски“, с. 52.

родителите на деца от държавни и частни детски градини. При експеримента имаме планирано, контролирано и насочено въздействие върху обектите и субектите на изследването, докато при наблюдението имаме само констатиране на резултати. Именно в хода на планираните и контролирани *педагогически експерименти* като метод на преподаване, но и на изследване, бе направен опит за доказване на работните хипотези, които подкрепят основната цел на изследването, а именно, че използването на интегриран подход на преподаване развива творческите способности на деца в предучилищна възраст.

3.2. Типология на населените места и критерии за анализ на резултатите

Анкетното проучване бе проведено с родители на деца, които посещават частни и общински детски градини в голям град, малък град и малко населено място. Изследваните респонденти от трите представени типа населени места позволява да се изгради относително цялостна картина на актуалното състояние на предучилищното образование по Музика и Английски език за страната.

Критериите по които бяха разгледани получените отговори от анкетното проучване са:

А) Брой на анкетираните родители, живеещи на територията на Република България в голям град, малък град и малко населено място.

Б) Брой на децата, посещаващи държавни и частни детски градини.

В) Брой на родители, които имат езикова подготовка над средното ниво (В 2 от Европейската референтна рамка за езиците).

Г) Брой на родителите, които са свирали на музикален инструмент и имат познания в областта на музиката.

Д) Брой на родителите, които притежават обща музикална култура.

3.3. Анализ на резултатите от изследването

Един от важните въпроси, който поставя настоящето анкетно проучване е този за влиянието на семейната среда върху музикалното възпитание и обучението по английски език на деца в предучилищна възраст. Работната хипотеза на първата част от анкетното проучване е, че семейната среда влияе много силно върху музикалното възпитание на деца в предучилищна възраст. Настоящото изследване доказва, че

родителите имат желание да участват в процеса на обучение на децата по английски език и музика.

Предучилищната възраст „налага” използването на интегриран подход, защото децата получават своите знания в процеса на игровото взаимодействие между преподавателите и децата. Ако в този процес се интегрира и музикалното изкуство ще може да се въздейства върху детските емоции, възможност за привличане на внимание, събуждане на интерес и желание за участие и творческо изразяване в процеса на обучение в детските градини.

Прави впечатление, че почти всички родители на деца, посещаващи частната детска градина, в която изследователят работи, отдават преимущество на „много силното” влияние на семейната среда. Навярно, те са убедени в добрия пример, който дават на своите деца по отношение на получено качествено образование, добра професионална реализация, но не на последно място е необходимо да се уточни, че те проявяват и желание да насочват интересите на подрастващите към занимания с изкуства и овладяване на поне един чужд език. Само по един родител от трите населени места отговаря, че интересите и личния пример на родителите оказват „слабо” влияние върху насочването на детето към дейности свързани с възпитание по изкуства. Може би тези родители смятат, че ако малкото населено място или отдалечен квартал на големия град не притежават възможности за образование по изкуства като детски музикални, танцови, театрални или рисувателни школи, то не би било възможно да се развиват заложите на техните деца. В този смисъл дори родителите да имат познания в съответната област, децата се влияят от други фактори – детска градина, училище или приятелски кръг. Сигурно поради тази причина те избират най-слабия отговор по скалата отчитаща влиянието на семейната среда.

Повече от половината анкетирани споделят мнение, че преподавателите и родителите трябва да поддържат връзка и заедно да „управляват“ обучителния процес. Получените отговори ни дават възможност да направим следния извод – родителите желаят да се включат активно в обучителния процес на своите деца. Взаимодействието с учителите трябва да се осъществи не само като даване и приемане на информация, т.е. на „обратна връзка” относно способността за концентрация на вниманието или участието на децата по време на педагогическите ситуации. Необходимо е преподавателите в детските градини да се опитат да потърсят начини за включването на родителите в обучителния процес.

Повечето родители – 48 от анкетираните - предпочитат да слушат музика заедно с децата си като фон за други дейности от тяхното ежедневие. Общо 28 от анкетираните родители обаче споделят, че когато слушат музика с техните деца в предучилищна възраст, тя привлича цялото им внимание. Те се опитват да разберат езика ѝ и да следят развитието на музикалните теми. Много голяма част от отговорилите на този въпрос, споделят в следващите въпроси, че купуват музикални продукти, посещават музикални събития и търсят интересни предложения в on-line пространството. Прави впечатление, че тези родители не само проявяват интерес към музикалното изкуство, но се опитват да формират и положителна нагласа в подрастващите към неговото възприемане и осмисляне.

Прави впечатление, че инфраструктурата на населеното място влияе върху възможността на населението да посещава културни събития. Може би това обяснява твърде високия процент - 25,4% - от анкетираните родители, които не посещават заедно със своето дете музикални събития.

Част от родителите са наблюдавали, че когато децата им слушат музикални пиеси имитират свирене на инструмент. Този отговор води към извода, че обучаваните са усвоили не само начините на свирене на музикалните инструменти, но могат и да ги разпознаят по техните тембри. Това показва, че музикалните педагози са постигнали добри резултати по отношение на развиване на тембровия слух на деца в предучилищна възраст.

Необходимо е да се обърне внимание и на тези деца, които слушат музика целенасочено без да извършват друга дейност. Техния брой е сравнително малък и обикновено това са деца, които посещават индивидуални уроци по инструмент или пеят във вокални групи в големия град. Очевидно при тях допълнителното музикално възпитание формира и съответното поведение по време на възприемане на музика. Децата разполагат с повече знания за езика на музиката, имат по-добре развити мелодичен слух, ладов и метроритмичен усет, добри музикално слухови представи, които стоят в основата на качествено възприемане на творби от музикалната класика.

Също така трябва да се уточни, че родители, които са свирили на инструмент, участвали са в любителски състави и притежават известна музикална култура избират да работят съвместно с децата си и по този начин им помагат да усвоят знания за музиката в домашна обстановка. По време на педагогически ситуации по музика деца, които имат положително отношение към музикалното изкуство, формирано под

въздействие на семейната среда, имат по-силна мотивация за участие и постигат отлични резултати във всички музикални дейности.

Родителите са убедени в тезата, че музиката може да подпомогне обучението по английски език. Тук критериите населено място или образование по никакъв начин не предопределят избора на анкетираните. Отрицателният отговор не е избран от нито едно от семействата на децата.

Присъствието на въпроси в анкетната карта, които трябваше да покажат отношението на децата към изпълнението на песни на английски беше с цел да се покаже ролята на изкуствата (музика, литература, театър, танц, кино, визуални изкуства) за по-доброто овладяване на чуждия език, в случая на английския език. Оказва се, че предпочитанията на децата са към такива песни, които са анимирани и/или аранжирани атрактивно. Ако децата харесат визията и звуковото решение на дадена песен те са склонни не само да я слушат, но и да я изпълняват, което развива музикалните им способности.

Повод за размисъл дава сравнението на отговорите на родителите дали следят музикални програми на английски и дали посещават музикални събития и концерти. Оказва се, че голям брой от анкетираните споделят, че не посещават и не следят музикални събития. За сравнение само 5 семейства от същия брой не предлагат на децата си програми и сайтове, свързани с чуждия език. Този избор на родителите най-вероятно се определя от факта, че за успешна професионална реализация на децата се изисква владенето на поне един чужд език. Осигуряването на добро бъдеще на децата – като задача порасналият ученик да си „намери” добра професия и реализация, е обединяваща цел на съвременните родители. Ролята на изкуствата за креативността на бъдещите професионалисти засега остава цел записана само в европейските и националните програми. Промяната на това схващане на възрастните е преди всичко отговорност на настоящите педагози по музика. Ако преподавателите не успеят да покажат колко важни за децата са изкуствата и по-точно тяхното място и роля за развиване на въображение, емоционална култура и желание за творчески импровизации у децата, никога изкуствата няма да заемат полагаемото им се място в програмите на детските градини и училища.

Родителите от частната детска градина изявяват желание да запишат своите деца на допълнителни музикални занимания. Обясненията на техния избор са две. Първото е в начина на преподаване на изкуствата – атрактивно и със следване на новите подходи и методика. Второто е от интегрираното взаимодействие на музика и чужд език в

системите за чуждоезиково обучение, предложени от големи издателства като Оксфорд и Кеймбридж, които съумяват така да представят чуждия език, че той не само да активира децата към занимания с дейности, свързани само с него, но и с такива, които са от сферата на изкуствата.

Авторът на дисертацията, на основата на много наблюдения на деца в предучилищна възраст, прави извода, че след артистични изпълнителски дейности, както и след занимания, в които малките възпитаници е трябвало да проявят своята креативност, те продължават впоследствие да си поставят същите или сходни задачи и по време на техните игри, превръщайки се постепенно в творчески личности.

Отговорите на въпроса дали децата проявяват творчество след музикално педагогически ситуации показва огромното значение на направление Музика за развиване на творческата активност на деца в предучилищна възраст. Въпреки сравнително високия процент на положително отговорилите родители, че след занимания с музикални дейности децата им проявяват подобна наклонност непосредствено като се приберат вкъщи, прави впечатление и сравнително високия резултат отрицателни отговори. Това показва, че трябва да се потърсят начини да се включат творческите импровизации и да се потърсят и предложат задачи на музикални ситуации, които да развият критичното, но и т.нар. творческо мислене на деца в предучилищна възраст.

Наблюдава се противоположен процент на следващ въпрос относно творческите дейности на децата след занимания с английски език. Те са показателни за влиянието на интегрирането на изкуства в системите и програмите по ранно чуждоезиково обучение. Не е за пренебрегване факта, че повечето родители споделят, че след тези допълнителни занимания по английски език в общинските детски градини или частната детска градина, децата изявяват желание да пеят и да импровизират по текста на песните от учебните помагала. Този пример красноречиво говори, че авторите на системите за изучаване на чужд език много внимателно подбират детския песенен репертоар. Това е обяснимо с оглед на обстоятелството, че вниманието на децата трябва да се фокусира върху конкретната обучителна цел – лексика, граматика, произношение и правопис. Мелодията подпомага изострянето на вниманието, стимулира емоционална реакция в децата, за да се привлече техния интерес, а с това те да бъдат и мотивирани за участие.

Отговорите на родителите, че децата се връщат вкъщи и пеят песни на английски език изисква допълнително да се анализират системите по чужд език, в

които се наблюдава използването на интегриран подход, както и необходимостта от използване на нови методи и философия на преподаване на музика в детските градини, за да се превърне „дефекта“ на настоящата система в „ефект“.

В заключение могат да бъдат направени няколко важни извода. Първият от тях е за влиянието на семейната среда върху музикалното възпитание и мотивация за занимания с чужд език върху подрастващите. Вторият, акцентира върху ролята и използването на интегриран подход в методиката на преподаване на двете направления Музика и Английски език за формиране на творческо поколение. Третият е за ролята на обратната връзка и значението на нейните две линии: „учител – родители – учител“ и „учител – учебен план и програма – резултати на децата – планиране на дейностите – успеваемост на децата – учител“.

В преобладаващия брой отговори родителите демонстрираха своето желание да участват в обучителния процес на децата. В тази част анкетното проучване действително показва огромната роля и значение на „обратната връзка“. Всеки родител трябва да знае материала, който е възприело детето в детската градина, за да може да го затвърди и в спокойната атмосфера на дома.

Съчетаването на подходи от чуждоезиковата методика с изразните средства на изкуствата изгражда емоционална и подпомагаща среда, която привлича вниманието на децата, активира участието им в различни дейности и не на последно място създава условия за трайно запомняне на информацията. Изкуствата допринасят и за още една особеност на изразяването на децата. Те стават по-артистични, по-уверени и по-креативни. Последните качества са необходими за съвременното общество, което ще разчита на творчески личности, които имат знанията, уменията и въображението да предложат нови нестандартни решения на непрекъснато възникващите проблемни ситуации.

4. ИНТЕГРИРАН ПОДХОД ПРИ ФОРМИРАНЕ НА ТВОРЧЕСКО ПОКОЛЕНИЕ

Творчеството е тема на много проекти и програми в областта на културата, които трябва да създадат условия както за осъществяване и разбиране на творческите дейности, така и благоприятни социално-икономически предпоставки за тяхното възприемане в обществото, които обикновено наричаме цивилизованост. Поради тези причини творчеството много често се разглежда като неразривно свързано с областта на културата, макар че това се отнася преди всичко за т.нар. художествено творчество

към което би могло да се отнесе и музикалното изкуство. В съвременните общества тази връзка с културата се запазва, но творчеството разширява своя обхват, включва почти всички области на обществото, превръщайки се в категория, която интегрира различни по характер и предназначение дейности в различни области с участието на различни лица и организации. В този смисъл *творчеството е процес на формиране на идеи*, изразени с подходящи средства и форми, чието използване в практиката постепенно променя съществуващите реалности и открива нови възможности за развитие на индивидите и обществото. Творчеството генерира и нови процеси в обществото. Типичен пример е връзката на творчеството с *иновациите*, които подпомагат внедряването в практиката на изразените идеи чрез създаването на нови продукти, но също така и чрез използването на нови подходи и методи за работа, включително и в областта на образованието, в отговор на непрекъснато появяващите се социални потребности и предизвикателства.

4.1. Музиката и английският език като фактор за формиране на творческо поколение и публика в предучилищна възраст

В съвременните *системи за обучение по музика* се срещат изобилие от методи, подходи, задачи, теми и идеи, които имат за цел да развиват творчеството при деца в предучилищна възраст. Подобно многообразие се наблюдава и при преподаването на английски език.

Музикалният педагог, от своя страна, трябва да развие музикални компетентности, но пред него стоят и допълнителни задачи, които имат значение за възпитаването и формирането на творчески характер и поведение. Използването и въвеждането на творчески подходи в процеса на преподаване на материала, неговото осмисляне и достигането до съответните изводи от страна на децата, трябва да им разкрият творчески и нестандартни решения. Тази задача не е лесна за реализация в образователната ни система. Много често подготвянето на интересни теми и задачи, целящи провокирането на детската креативност са трудни за изпълнение в групи с голям брой участници. Това обаче не трябва да се използва като пречка за въвеждане на задачи, които изискват творческо мислене. Настоящите предизвикателства налагат търсене на необичайни решения за справяне със ситуации от различен характер – битови, социални, екологични и технологични.

Творчеството, проявено от страна на учителите по Музика и Английски език в хода на педагогическите ситуации се разглежда не само като формиране на творчески способности в децата, но и като фактор за изработване на програма за осъществяване на целия процес – обучение-учене. Учител, който използва иновативни подходи, но като ги пречупва през индивидуалните особености, социална и културна среда на учащите, несъмнено проявява творчество в процеса на преподаване на учебното съдържание. Използването на подходящите стратегии на преподаване в съответствие с индивидуалните стратегии за учене, показва не само добри методически познания, но и проява на творческата природа на преподавателя. Последното налага извода, че комбинирането на методи и подходи, стилове и стратегии, съобразно нуждите за себеизразяване на индивида изискват интегриран подход на преподаване в образованието.

4.2. Модели на интегрирани подходи в преподаването на музика и английски език.

4.2.1. Педагогика: Мария Монтесори

Един от водещите методи в съвременните педагогически системи е този на Мария Монтесори. Тя за първи път установява необходимостта от интегриран подход в образованието на всички нива – семейна среда, училище, университет. Приносът ѝ в областта на психологичното и физиологичното развитие на детето е свързан с нейното разбиране, че знанията са основани на опита от средата, който детето „попива“. Мария Монтесори е убедена, че образованието в областта на културата във връзка с изграждането на високо нравствена личност трябва да започне още от най-ранното детство като тази нейна позиция оказва съществено влияние върху съвременните науки за образованието.

4.2.2.Музиката: Карл Орф, Емил Жак-Далкроз, Едуин Гордън

4.2.2.1.Философската концепция на Карл Орф за музикалното възпитание

В тази част са представени основните идеи на музикалните педагози и изследователи от асоциация „Орф-Шулверк“ за музикалното възпитание и по-специално идеята на немския композитор и педагог Карл Орф за „преплитането“ на педагогика, теория и музикална среда, включваща ударни и духови инструменти, и

тяхното съвместно въздействие върху процеса на изграждане на музикални компетентности в цялата група от обучавани и в отделното дете.

Учителят, според големия музикант, трябва да притежава следните качества – да бъде артистичен, чувствителен, спонтанен и отговорен. Той е способен да обърне внимание не само на музикално надарените деца, които проявяват своето голямо желание за изява, но и на тези, които на пръв поглед изглеждат плахи и свити. Според Карл Орф добрият педагог трябва да бъде едновременно сигурен партньор, но без да създава зависимост и безпомощност в децата, да води групата като творец, а не като аниматор, чиято функция е да осигури само забавление и атрактивност.

Според педагозите на Орф-Шулверк най-важното за възпитаниците не е самоцелното развиване на детската музикалност, ум и въображение, а чрез използването на детското любопитство и любов към звуците, включвайки се в самия процес на творене на музика чрез прякото участие на самите деца да се стимулира тяхното музикално изразяване и по-точно музикално себеизразяване. Последното твърдение се налага от убеждението на Карл Орф, че детето се научава да мисли музикално като бъде провокирано да участва в основните музикални дейности: слушане, изпълнение и творчество.

4.2.2.2. Музикалната педагогическа система на Емил Жак-Далкроз

Емил Жак-Далкроз също окуражава детското творчество като използва първоначалната двигателна реакция на подрастващите. В центъра на неговата педагогическа система е *движението*. Децата слушат музикално произведение, което провокира в тях двигателни реакции – пляскане, поклащане, потропване, полюляване или вълнообразни движения на тялото. С извършените действия, педагогът може да експериментира като ги съчетае в комбинации и създаде хореография на слушаната пиеса. Това обаче не е крайна цел на музикалното възпитание според методиката на двамата изтъкнати музикални педагози. Двигателните реакции на децата възприемащи музика имат за цел да „събудят“ вродения им усет за метроритъм, да провокират въображението им, да създадат емоционална нагласа за изпълнение и включване в музикалните дейности.

В началото на ХХ-ти век, идеята, че ученикът би развил своите способности чрез трениране на всички негови физически сетива има много привърженици и редица психолози и педагози работят в тази област. Усещанията, получени от физическите

сетива, „отварят“ канали в мозъчните центрове, които активизират възприемането, осмислянето, запомнянето на музиката. Съвременните музикални педагози предлагат подходите на преподаване на Емил Жак-Далкрос да се въвеждат още в самото начало на запознаване на децата с музикалното изкуство – т.е. в най-ранна възраст, преди да е настъпило всякакво визуализиране, слухово и умствено осмисляне на музикалния език. Формирането на музикални компетентности предполага детето да е усетило музиката като движение на тялото. „Опитът на тялото“, който е изграден чрез жестовете, стъпките и подскоците, свързани с ритъм, в последващ етап от обучението ще бъде използван за основа за осмисляне на музикалния език и изразни средства.

4.2.2.3. Идеята за „Аудиацията“ на Едуин Гордън

Теорията на Едуин Гордън за музикалното обучение привлече изследователския ми интерес, защото тя съчетава в себе си музика, език и творчество при музикалното възпитание на деца в предучилищна възраст. В тази част се представят някои *теоретични постановки на Едуин Гордън*, които са в основата на тезата за нуждата от интегриран подход при усвояването на чужда реч, формиране на музикална компетентност и способност за творческо изразяване в детска възраст. Интерес представляват и неговите приноси в музикалната теория и по-специално в така формулираната от самия него „аудиация“ (Audiation), разглеждана като основа на музикалното обучение, необходима за формиране и развиване на музикалността в ранна детска възраст чрез въвеждане и използване на тонални и ритмични модели. Теорията на Гордън за музикално обучение (Music Learning Theory) следва строго определен ред и последователност в овладяването на умения и музикално съдържание.

Едуин Гордън разграничава творчеството от импровизацията. Според него в ранната детска възраст трябва да се насърчава творчеството, защото импровизацията е обвързана с даден образец, както и с конкретни правила при неговото импровизиране. Тази музикална теория предлага серия от музикални дейности, които описват и следват подробно стъпките в процеса на формиране и развиване творческото изразяване на деца в предучилищна възраст. Теорията на Гордън се доближава и до изискванията и целите, описани в Европейската референтна рамка за ключовите компетентности, а именно изграждането на способност за „културна осъзнатост и творчество“.

4.2.2. Английски език: „Nocus and Lotus“ на Трауте Ташнер

и „Teddy’s Train“ на Лусиа Томас и Вики Хил

4.2.2.1. Взаимодействие на изкуства и чуждоезиково обучение в наративния формат „Nocus and Lotus“ на Трауте Ташнер

Трауте Ташнер, автор на наративния формат „Nocus and Lotus“ и специалист в областта на езиковото усвояване и билингвизма заедно със Сабине Перкио, доктор по психология, създават система, основана на три основни принципа, които оказват въздействие върху съвременните подходи от чуждоезиковата методика. *Първият принцип* се основава на схващането, че всяко дете трябва да „усвоява“ втория език по същия начин по който е усвоило майчиния език. *Вторият принцип* е този на успешната комуникация. Тя се основава на емоционалната близост между малкото дете и възрастния, която засилва желанието и на двете страни за общуване, мотивира обучаемите да учат и да използват чуждия език в комуникативни ситуации. *Третият принцип* е този на билингвалното обучение. Той се основава на схващането, че детето дори и да не разбира езика на новата страна, в която е попаднало, то не фокусира вниманието си върху факта дали разбира или не разбира езика. Детето е провокирано да поддържа разговора и да запазва общуването чрез език, различен от майчиния, като използва всякакви други възможности, за да бъде разбрано, например чрез използването на реални предмети, рисунки, изражение на лицето, мимики, жестове, движения на ръцете, както и позата на тялото.

Описаният нов метод на преподаване, известен като „наративен формат“, се практикува в строго определен ред и последователност на дейностите. Това в никакъв случай не пречи на творческото интерпретиране на историите от страна на учителите. Трауте Ташнер говори за „магически“ тип учител, като в това определение тя поставя акцент върху способността на преподавателя да увлича децата, да събужда тяхното вродено любопитство и откривателство, да ги мотивира за използване на чуждата реч и не на последно място да ги провокира да съпреживяват „историите“ на героите. Средствата на музиката, театъра и филмовото изкуства се преплитат и обогатяват възприятията на децата. Музиката е използвана с най-изразителната си сила, а именно като интонация, темпо, пулсация, стилово разнообразие. Елементите на музикалния език допълват както характеристиките на персонажите, също така спомагат за възприемане на техните емоционални състояния и поведение, но децата добиват представи и за обкръжаващата ги среда.

4.2.3.2. Интегриране на музиката с английския език в системата „Teddy’s Train“ на Лусиа Томас и Вики Хил

Системата Teddy’s Train с автори Лусиа Томас и Вики Хил е специално създадена за деца в предучилищна възраст. Тя е предпочетена в настоящето изследване заради успешното интегриране на музиката в ранното чуждоезиково обучение. Изкуствата, „вплетени” в дизайна на образователната стратегия, са умело използвани с оглед максималното активизиране на вниманието на децата. Музиката е определена от самите автори като „жизнено” важен елемент в структурирането на *учебните единици* (lessons) от по-голямото обединение наименовано като *раздел* (unit). Нейните изразни средства въздействат върху концентрацията на вниманието и трайността на неговото задържане както и предизвикват положителна емоционална нагласа у децата. Освен тези отличителни белези, музиката играе и организираща роля в хода на педагогическите ситуации.

Песните в системата „Teddy’s Train“ помагат да бъде възпитана в децата рутина. Авторите са убедени, че рутинните действия, които се извършват от децата създават усещане за сигурност, готовност за започване на заниманията и положителна нагласа за усвояване на чуждия език. Освен за възпитаване на рутинност по отношение на очакваните дейности, съществуват специални песни от двата раздела, които могат да се използват както за представяне на нова лексика, така и за оценяване дали детето я е усвоило.

4.3. Творческо поколение и развитие на публики в предучилищна възраст

В тази част се изследват възможностите да се възпита *музикална култура в детската аудитория като предпоставка за формирането на творческо поколение*. Изследователят се обръща към коментирания проблем от различна позиция – фокуса на изследването е насочен към възпитанието на музикална култура на деца в предучилищна възраст и формиране на детска публика. Материалната база, музикалните инструменти, техническото оборудване са необходими средства, но важно условие за подобряване на качеството на възпитателния процес остава осъвременяване на методиката на преподаване на музика и по-специално на отношението на преподавателите към представените музикални творби, за да достигнат по-близо до децата и да изпълнят своята естетическа и възпитателна функция.

Част от решенията на проблема за възпитанието на детска музикално-грамотна публика са представени в следващите предложения:

- Осъвременяване на музикалната инфраструктура като предпоставка за предлагането на нови музикални продукти и събития
- Участие с проекти за обновяване на музикалната инфраструктура
- Запознаване със съвременни помагала, атрактивно представящи музикалната класика.
- Роля на ритъма на речта за музикалното възпитание на децата

4.4. Интегриране на музиката в учебния план за предучилищна възраст като условие за иновативност при формиране на творческо поколение

Образованието на новия век трябва да се основава на новите теории в областта на педагогиката, които се опитват да открият път за решение на установени в педагогическата практика проблеми, но и да откликне на новите предизвикателства и възможности за личностна реализация. Пред съвременните общества и хора стоят задачи породени от глобализацията, обезличаването и „отслабването“ на малките общности и култури, проблемите на околната среда, свързани със замърсяването и не на последно място на отчуждението в човешките взаимоотношения. В 21 век ще са необходими нови личности, които да открият „път“ към решаване на проблемите на Земята, но и тези на отделния човек и обществото. Тези личности трябва да бъдат подготвени от нова образователна система, чиято основна цел е въвеждането на иновативен подход на преподаване на учебното съдържание.

Творчеството се възпитава при заниманията на децата с изкуства, но то има много по-дългосрочен и всеобхватен хоризонт, формирайки в тях способността да изработват и вземат творчески решения по отношения на непрекъснато променящата се външна среда и общество. Поради тази причина е необходимо тяхното интегриране в учебните планове и програми, но с една нова, много по-широка насоченост. Трябва да се помисли за тяхното включване и преподаване не само за развиване на личностни качества относно интерпретацията, изявата пред публика, смелостта да защитиш своя позиция при изпълнение на дадена творба и въобще на собствена гледна точка. Заниманията по музика позволяват на децата да варират, да видоизменят материала и по този начин да създават свършено нови комбинации, които могат да бъдат определени като благоприятна основа за творчество. Именно по тази причина

музикалното изкуство и останалите изкуства, които насърчават децата за творчески импровизации, трябва да се интегрират във всички образователни направления в детските градини и училищата.

От музикално-педагогическа гледна точка дефиницията, която въвежда австрийския икономист Йозеф Шумпетер за *иновация*, в най-голяма степен се доближава до целите на тази част. Той описва процесите на нововъведения като „създаване на нови комбинации” или изменения в развитието на пазара и производството. По подобен начин се обяснява и музикалното творчество в ранна детска възраст, а именно като комбиниране на познати ритмични и мелодични модели, движения и стъпки за получаване на същевременно нови комбинации не само в музиката, но и в танца.

В Република България с новия Закон за предучилищното и училищното образование за първи път се поставя на дневен ред необходимостта от нови алтернативни училища, които ще предложат качествено образование и ще станат водещи организации, по чийто модел ще може да бъде осъществена структурна промяна на целия образователен процес. Промените с оглед усъвършенстването на организацията на учебния процес, както и повишаването на квалификацията на педагогическите кадри и мотивирането им да внедрят нови подходи в преподавателската си работа и не на последно място новото учебно съдържание, съобразено с интересите и потребностите на учащите, трябва да се превърнат в мощна движеща сила за промяна на ценностната ни система. Общество, ориентирано към овладяване на знания, умения и компетентности, които да могат да се прилагат в практиката, е основна цел на съвременните образователни системи. Дали и до каква степен тази цел е възможно да бъде осъществена зависи основно от семейната среда и образователни институции като детска градина, училище и университет, т.е. всички институции трябва да бъдат обхванати и ангажирани с нейното успешно реализиране.

Поради тези и други причини фрагментираното (накъсано) учене и усвояване на самоцелни знания, лишени от обща гледна точка и цялостна визия не е способно да удовлетвори изискванията на новото време. В началото на новото хилядолетие изследователи и експерти от различни държави в областта на образованието се опитват да предложат интегриран подход при представяне на знанията. Създаването на връзки между предметите спомага за усвояването на знанията, за задълбоченото изследване на проблемните ситуации от всички възможни гледни точки – процес, в който самите участници активно се включват.

Интегрирането на изкуствата в педагогически ситуации от всички образователни направления и предмети създават благоприятен емоционален климат в учебната стая. Различните изразни средства въздействат върху емоциите и въображението, които от своя страна активират трайното формиране на представи. Образите, възприети чрез изкуствата и запазени в зрителната, слуховата, двигателната и емоционалната памет са с доказано, според съвременни психологични проучвания, по-голяма трайност, интензивност и дълбочина. *Интегрираният подход* на преподаване спомага да се формират в младите хора, освен по-задълбочени познания, и по-висока увереност в представянето им, желание за участие в проекти и други колективни форми. Творческите дейности, които биват много лесно осъществими чрез изкуствата, са идеална предпоставка за осъществяване на иновативен интегриран подход в образованието.

Основната цел на съвременните изследвания в областта на образованието е откриването на разлики и търсенето на обща пресечна точка между обучение и учене. По време на отбелязването на 40-годишният юбилей на организацията CERI в Париж през 2008 (15-16 май) с конференция на тема „Обучението през 21 век: изследвания, иновации и политики“ ясно се вижда, че иновативността се превръща в основа на обучението, което формира знания, умения и компетентности за практическо използване, необходими за творческо и личностно развитие през 21 век.

Според автора на дисертационния труд, част от иновативния подход в образованието на бъдещето се оказва използването и интегрирането на Музиката в методите и подходите на преподаване на отделните направления в детската градина и на предметите в училищната институция. До тези изводи ни водят резултатите от едно обширно проучване, осъществено от международната организация CUREE⁴ по молба на експерти, предлагащи използването на песни от дигиталната платформа Sing Up⁵. Преподавателите работят по нова учебна програма, в чийто център е интегрирането на музиката и по-специално на песните в учебните дисциплини. Изводите до които стигат експертите на CUREE са, че при участието на децата в занимания при които се запознават с нова информация от обща глобална тема, като същевременно изпълняват песни, свързани и разширяващи знанията по нея, се наблюдава повишаване на качествено усвояване и разбиране на учебното съдържание.

---

⁴ Допълнителна информация може да бъде открита на: [Centre for the Use of Research and Evidence in Education](http://www.curee.org/) (CUREE)

⁵ Допълнителна информация може да бъде открита на: <https://www.singup.org/about-sing-up/>

Песните способстват също и за разбирането на майчиния и чуждия език както и благоприятстват развитието на уменията за неговото възпроизвеждане. Това е втория извод, до който стигат изследователите и същевременно е друга характеристика на интегрирания подход. Трета особеност, е постигането на пълна увереност в учащите по отношение на овладяването и използването на придобитите знания в практиката, която е постигната с неимоверна лекота. Всичко това означава, че са изпълнени основните цели на образователния и възпитателния процес.

В подкрепа на твърденията за използването на интегриран подход в практиката на преподаване на Музика и Английски език на деца в предучилищна възраст, може да бъдат използвани изводите до които стигат учители по музика, работещи с деца в тази възраст и посещаващи детски учебни заведения в Англия. Разгледаните учебни планове са фокусирани върху преподаването и изследването на общи теми за всички направления и предмети, които се изучават от децата в детската градина. Учащите се включват в изработването на проекти. Учителите споделят, че когато се използват повече дейности и децата са активни по време на процеса на изследване на темата, ангажирани са да наблюдават и изследват материалите, включени са в решаване на проблемни ситуации, детското внимание е не само привлечено, но и по-мотивирано, което им позволява по-задълбочено да навлязат в процеса на усвояване на новите знания. Най-важната цел - учене с разбиране е също осъществена, когато дадена тема е представена на децата в резултат на интегриран подход на преподаване на образователните направления.

От всичко представено досега, би могъл да се направи извода, че реформата в образованието изисква промяна на самата учебна среда, квалификацията на педагогическите кадри и поставянето на иновативното мислене в центъра на обучението на деца в предучилищна възраст.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Знанията и уменията на 21 век са пряко свързани с дигиталната грамотност, но така също са необходими и умения, които са продиктувани от изискванията за по-добра професионална реализация и личностното израстване на индивидите. Това са уменията, известни като „4C“ - communication, collaboration, critical thinking, creativity and innovation: комуникация, сътрудничество, критично мислене, творчество и иновативност. При използването на интегриран подход в педагогическите ситуации се създават и редица предпоставки, които развиват и т. нар. „меки“ умения като адаптивност, гъвкавост, лична и социална отговорност, гражданско поведение, способност за осъзнаване на културните различия и др. Формирането на компетентности и интелигентности, както и развиването на качества и умения, необходими за новите професии са основна цел на съвременните образователни системи.

В хода на изследването се потвърди и хипотезата, че този комплекс от знания, умения и компетентности трябва да започне да се формира от най-ранна детска възраст чрез равностойното сътрудничество между семейството и преподавателите. Изграждането на личности, които не само следват промените, но имат способности и увереност да ги задават е постижима цел, която предполага съответен процес на обучение. *Възпитаването на критическо мислене* (решаване на проблемни казуси, анализ на ситуациите, търсене и даване на подходящи решения) и *творческа нагласа* ще позволи на децата от най-ранна възраст да се чувстват смели и уверени в търсенето на решения на проблемните ситуации в които попадат през своя съзнателен живот.

Двете образователни направления имат като основна цел формирането на умения и компетентности не само за езика и музикалното изкуство, но и за бъдеща реализация в живота. В методиката на преподаване на Музика важен акцент е поставен върху изграждането на емоционална и социална интелигентност на децата. Като втора основна цел бе поставена възпитаването на способност за разбиране и оценка на културните различия при наличието на изградена и осъзната културна принадлежност. Английският език способства знанията за езика и английската култура да формират критическото мислене и увереност за откриване на иновативни решения на проблемни ситуации. При интегрирания подход на преподаване се съчетават по най-благоприятен начин пътищата за възпитаване на новите знания и умения, качества и компетентности. Не на последно място изразните средства на музиката спомагат за развиването на

езиковата грамотност, а познанията за езика разширяват представите на децата за културното многообразие.

Работната хипотеза на дисертационния труд, свързана с предполагаемата взаимна ползност на интегрирането на Музиката и Английския език в преподаването им на деца в предучилищна възраст, се потвърди в хода на изследването. При тяхното взаимодействие и интегриране в учебния план и процеса на обучение се наблюдават качествено различно усвояване на преподаваните знания и умения. Ползността се открива по-лесно в ранното чуждоезиково обучение, защото авторите на учебните системи използват музиката като едно от основните изкуства, подпомагащи процеса на учене при малките деца. Препоръката, която се налага от анализа на описаните положителни ефекти, е свързана с необходимостта да се предложи нова гледна точка към наблюдаваните процеси. Музиката би могла да си взаимодейства и с останалите дисциплини от учебните програми за деца в предучилищна възраст. Това начинание трябва да се осъществи синхронно и с добър учебен план за различните образователни институции.

Потвърди се и хипотезата, че интегрирането на средства и подходи от двете образователни направления подобрява четивната техника на децата както по роден, така и по чужд език. Отчленяването на музикалния ритъм и развитието на слуха по отношение на ритмичната страна на езика спомага за по-ясното отграничаване на сричките в думи от речта и на самите думи в изреченията. Прецизността на музикалния слух по отношение на едно от основните изразни средства на музиката като *ритъма*, но и на *интонацията* развиват четивните и писмените способности и умения на бъдещите ученици.

Наблюдавани бяха и други взаимни ползи от използването на интегриран подход при преподаване на Музика и Английски език в предучилищна възраст. На първо място беше регистрирана способността на малките деца, при противопоставянето на родното с чуждото, с лекота да откриват спецификата на своята култура и да осъзнават принадлежността си към нейните ценности. По този начин се възпитава както тяхната *културна осъзнатост*, но и способността им да разбират различията и особеностите на останалите култури. Приемането на културното многообразие е поставено в основата на европейското образование, което предполага много добре развита социална и емоционална интелигентност. В хода на изследването се доказва и хипотезата, че в процеса на участие на децата в музикалните дейности (не само в ситуации по музика, но и в такива по чужд език) като възприемане, изпълнение на

песни, пиеси и музикални игри, се създават условия за развитието както на емоционалната интелигентност, така и за социализацията на самите възпитаници.

Според автора на изследването, създаването на условия за придобиване на висока педагогическа квалификация на учителите е друга предпоставка за постигането на коментираните взаимни ползи от използването на интегриран подход в педагогическата практика на детските градини. Това се налага и от постигането на основната цел на съвременните образователни системи – *формирането на творческо поколение* чрез насърчаване на творческите способности, критичното и иновативното мислене както и любопитството на децата от най-ранна (предучилищна) възраст. Новият модел на учене, основан на творчество и „откривателство“, подпомага трайното запаметяване и осмисляне на информация, за да се превърне в знание за придобиване на по-добра квалификация, както и на успешна личностна и професионална реализация.

Приноси, изводи и препоръки, свързани с темата на дисертационния труд

Приносите на дисертационният труд са, че той:

- изследва добри практики, доказващи взаимната полезност при интегрирането на подходи, методи и форми от направленията Музика и Английски език.
- е пръв опит за доказване на полезността от интегриране на Музиката с останалите направления от учебната програма на детските градини.
- поставя на дискусия проблема за отговорността на музикалния педагог за формиране на творческо поколение в предучилищна възраст.
- предлага нови подходи и методика за работа с деца в предучилищна възраст, които провокират любопитство, откривателство, интерес и мотивация за учене.
- доказва ролята и значението на интегрирания подход при обучението по музика и английски език като фактор за формиране на творческо поколение.

Дисертационният труд прави предложения за:

- Препоръки относно начините и формите, с които музиката би способствала за усвояването на лексика и граматически конструкции от чуждите езици, включени в съответните програми, политически документи и институции (ДОС по чужд език, програма на МОН, Европейска езикова рамка, документи на Европейския съюз).
- Осъвременяване на музикалната инфраструктура като предпоставка за предлагането на нови музикални продукти и събития.
- Участие с проекти за обновяване на музикалната инфраструктура.
- Запознаване със съвременни помагала, атрактивно представящи музикалната класика.
- Роля на ритъма на речта за музикалното възпитание на децата.
- Предложеният модел на преподаване, описан в педагогическите ситуации Case Studies би могъл да послужи като пример за качествено ново обучение по Музика. В центъра на този модел стои нагласата на преподавателя, че най-важна задача е развиването на творческите способности на деца в предучилищна възраст с цел формиране на творческо поколение, способно не само да се адаптира към промените в обществото и околната среда, но и да ги предусеща и задава.

Изводи:

На основата на проведено анкетно проучване, интервюта с преподаватели и родители на деца в предучилищна възраст се доказва хипотезата за ролята на семейната среда върху формирането на положителна нагласа за занимания с изкуства и чужд език. В хода на осъществените експерименталното наблюдение с деца посещаващи частна езикова детска градина се доказва, че интегрирания подход на преподаване е доказателство за отличните резултати в няколко насоки свързани с овладяването на нови знания, умения, компетентности, както и създаване на положителна нагласа за учене и за развиване на творческите способности на децата в изследваната възраст.

Свързването на изкуство като музиката с полезен предмет, какъвто е изучаването на чужд език, според разбиранията на съвременните родители, би способствало за формирането и развитието на детските творчески способности.

Интегрирането на подходи и методи от изследваните образователни направления, анализирани в рамките на текста доказва, че се създават благоприятни условия за формиране на двете компетентности: „общуване на чужди езици“ и „културна осъзнатост и творчество“.

Полезното взаимодействие на подходи от двете образователни направления Музика и Английски език спомага за пълноценно и цялостно запознаване на деца в предучилищна възраст с богатството на форми и начини на изразяване, свързани с многообразието в областта на културата.

Ролята на изкуствата за креативността на бъдещите професионалисти засега остава цел записана само в европейските и националните програми. Промяната на това схващане на възрастните е преди всичко отговорност на настоящите педагози по музика, на експерти от Националния инспекторат по образованието, както и от Министерство на образованието и науката. Когато преподавателите успеят да покажат колко важни за децата са изкуствата и по-точно тяхното място и роля за развиване на въображение, емоционална култура и желание за творчески импровизации у децата, тогава изкуствата ще заемат полагаемото им се място в програмите на детските градини и училища, както и в политики в областта на образованието и културата.

Публикации по темата на дисертационния труд

- Караминкова-Кабакова, Е. 2016. „Бременските музиканти“ и „Вълшебната флейта“ в преподаването на музика и английски език за деца в предучилищна възраст“ В: Есенни докторантски четения на ФНОИ на СУ „Св. Климент Охридски“.
- Караминкова-Кабакова, Е. 2017. Жанровите характеристики като предпоставка за интегриран подход в обучението на деца в предучилищна възраст. В: Електронно списание на ФНОИ, бр. 7, 2017: 28-35. ISSN 2367-6396
- Караминкова-Кабакова, Е. 2018. „Музиката и английският език като фактор за формиране на творческо поколение и публика в предучилищна възраст“ В: Сборник в чест на проф.Тодор Шопов. УИ „Св. Климент Охридски“ (под печат).
- Караминкова-Кабакова, Е. 2018. Формиране на творческо поколение в предучилищна възраст, В: Изкуствоведски четения на Център за изследване на изкуствата / БАН (под печат).
- Караминкова-Кабакова, Е. 2018. Да превъзпитаеш слабостта си в сила. Как да превърнем дефекта в ефект при музикалното обучение в предучилищна възраст?“ В: Докторантски сборник на Докторантски център „Св. Климент Охридски“, с.5-22.

Учебни помагала и образователни книжки

- Караминкова-Кабакова, Е. 2018. “Музика“ в системата „Чуден свят“ – книга за учителя, годишно тематично разпределение и проект на образователна книжка по **Музика за деца от всички възрастови групи** към издателство „Просвета“ в съавторство с проф. д-р Адриан Георгиев